

PRESENTACIÓ

El centenari de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, que ha adquirit un gran ressò social de portes enfora, és important que es visqui des de la pròpia interioritat. En aquest sentit, la proposta que ha fet la Junta Directiva de l'IEC a les seves societats filials per commemorar aquesta efemèride, en què demana l'elaboració d'un treball relacionat amb les seves especialitats, em sembla un encert. Per una banda, ens n'hem sentit molt honrats i per una altra, ens ha esperonat a endegar un treball vinculat amb la història de l'educació, la raó de ser de la nostra societat.

Altrament, tot i que la nostra societat abraça tots els països de parla catalana, hem cregut convenient circumscriure'ns al Principat, tenint en compte la situació política i educativa en el moment de la creació de l'IEC, sempre amb el benentès que el treball s'ha de situar evidentment en l'època esmentada, vinculat encara que només sigui com a recordança i homenatge als homes que van fer possible l'Institut.

La trajectòria humana i política de Prat de la Riba, capdavanter del naixement i desenvolupament de l'Institut, molt conscienciat pel problema educatiu i sobre el qual afirmava que les institucions científiques són la base de l'ensenyança, marca, doncs, el nostre projecte, si més no a nivell cronològic.

El treball abraça un període que s'inicia amb l'entrada del segle XX, quan la Lliga Regionalista, de la qual Prat de la Riba va ser un dels fundadors, apareix a la palestra política en un temps en què naixia La Veu de Catalunya com a diari, publicació de la qual fou director nominalment i realment durant molts anys, fins a la data de la seva mort, que s'escau, precisament, en un any de gran transcendència per al nostre país, a conseqüència especialment d'una crisi d'Estat que troba el contrapunt, entre nosaltres, en l'Assemblea de Parlamentaris.

Aquesta constatació no implica cap parti pris, atès que allò que pretenem és presentar un treball, tan objectiu com sigui possible, sobre els intents de situar

l'escola del nostre país a l'alçada del que estava passant al món culturalment desenvolupat dels primers anys del segle passat. A partir, doncs, d'aquestes premisses, el treball s'ha plantejat com una relació de la pedagogia amb el món polític i la realitat social; consegüentment, l'hem intitulat: Pedagogia, política i transformació social: L'educació en el context de la fundació de l'IEC: Catalunya 1900-1917.

Tot i fixar-nos d'antuvi un període delimitat (1900-1917), ni els que proposarem el treball, ni els diferents autors a l'hora de portar-lo a terme l'hem considerat com si es tractés d'unes dates tancades, perquè en els estudis hi ha moltes referències que s'estenen fins al 1923 i algunes incursions esporàdiques, generalment significatives, en l'etapa republicana.

No hem pretès, en cap moment, endegar un treball d'investigació, atesa la rapidesa relativa amb què s'ha hagut de preparar, la qual cosa no significa, ni de bon tros, que hàgim renunciat a la formalitat científica. El nostre intent primordial ha estat posar a l'abast d'un públic més o menys ampli algunes novetats amb relació a la bibliografia existent, i oferir, d'altra banda, un estudi que abrasi el màxim nombre de temàtiques possibles relacionades amb el fet educatiu.

L'estudi, dividit en dotze temes vinculats directament o indirectament a la història de l'educació, s'ha encarregat a investigadors especialitzats en cada un dels temes escollits, als quals se'ls ha demanat que ens oferissin un resum prou extens per donar a entendre al lector l'estadi actual de la recerca en cada cas concret.

Lamentem que, a causa de la limitació del temps de què disposàvem, alguns autors no hagin pogut acceptar l'ofertament. Davant d'aquesta situació ens hem vist obligats a limitar la proposta per tal que la recerca es pogués tirar endavant amb les garanties suficients. Així doncs, no ens ha d'estranyar que un autor s'hagi vist obligat a redactar més d'un treball.

D'altra banda, hem decidit descartar el tema de la universitat, que formava part de la proposta inicial, una temàtica prou interessant si bé en aquesta època la reforma universitària no va passar de l'estadi de projecte. La reforma, per tant, quedava al marge de la universitat pròpiament dita, tot esperant temps propicis, que es van presentar més endavant, arran de la proclamació de la República. Aleshores s'encetava un canvi en profunditat des de la mateixa universitat, que les circumstàncies polítiques i socials impediren que s'acabés de consolidar. Quedà prou demostrat, però, que en unes condicions normals la reforma hauria tirat endavant.

Pel que fa als altres onze temes, creiem que cada un cau de ple en el projecte, és a dir pedagogia, política i transformació social en un període específic, com ja he anunciat. Molts dels problemes educatius que preocupen avui dia, que no

figuren en la tria, o bé no s'havien començat a plantejar o simplement no havien esdevingut una problemàtica social. Tot i això, som conscients que potser hi haurien cabut altres temes.

Atès que les temàtiques es toquen entre si de molt a prop i que els autors s'han expressat amb tota llibertat, ens trobem que sobre un mateix esdeveniment o una mateixa idea hi pot haver més d'una forma d'interpretar-los, qüestió que no crec pas que sigui negativa sinó que mostra una determinada riquesa. Si, a vegades, les obres d'un mateix autor presenten contradiccions, aquest fet s'aguditza davant d'un llibre en el qual han treballat deu persones diferents.

Abans de presentar-vos les diferents temàtiques de l'obra voldria fer una reflexió que val per a gran part dels treballs d'aquest llibre. Es tracta d'un estudi que fa referència a l'avantguarda de l'època. Hom parla de centres, de corrents pedagògics, d'ideologia escolar, etc., que no eren, ni de bon tros, moneda corrent, perquè la realitat escolar considerada globalment anava per altres camins. En aquest cas, es tractava d'una escola molt tradicional i mancada de recursos.

Als paràgrafs següents us presentarem un esbós de cada un dels temes que inclou el treball, d'acord amb l'ordre en què estan inclosos al llibre.

En el primer estudi, La renovació pedagògica, l'autor comença presentant-nos una cronologia àmplia sobre el tema per tal que tinguem una idea de l'abast de la dita renovació. Oferta al lector aquesta premissa indispensable per centrar el tema, l'autor s'endinsa sobretot en l'estudi minuciós, a diferents nivells, de determinades escoles emblemàtiques nascudes en aquells anys, tant en l'àmbit públic com privat, fixant-se sobretot en la realitat de l'aula, en el projecte pedagògic, en la didàctica utilitzada i en el paper del mestre, que hi exerceix un rol molt especial.

El segon treball tracta de la formació del mestre. L'autora, després de dibuixar-nos una evolució de la formació del mestre, significat la seva transcendència històrica, ha volgut fer-se ressò, sobretot, de l'obra de determinats formadors de mestres de les escoles normals de l'Estat a Catalunya, que, tot i que són coneguts en determinats cercles, no disposen d'una bibliografia prou extensa, per la qual cosa aquests mestres no han gaudit del prestigi que mereixen, si més no, en comparació amb altres pedagogs. Altrament insisteix en el fet que en l'obra d'aquests educadors, a més de l'ambient català, hi van tenir un paper important els homes i les publicacions vinculats a la Institución Libre de Enseñanza.

Quant a la introducció del català a l'escola, el tercer dels treballs, a més de les dificultats de caràcter oficial per fer efectiu aquest projecte, l'autor, després de mostrar-nos la problemàtica política que plantejava la normalització del català, intenta demostrar que, com a mínim en el període 1900-1917, la idea de catalanització educativa i renovació pedagògica no sempre van anar de bracet,

ni de bon tros, com més d'una vegada s'afirma. Potser a partir dels anys posteriors, les coses començaran a canviar per estroncar-se el 1923 i recuperar-se en el període republicà. Finalment fa referència al fet que, en cap moment d'abans del 1939, al marge d'algun intel·lectual i de petits grups, no s'observen plantejaments d'escola nacional.

El següent treball, començat a preparar ja amb motiu del cinquantenari de la mort de Xènius, el 2002, és un estudi sobre Eugeni d'Ors que va més enllà de l'època en què l'escriptor va tenir un paper central en la renovació cultural i educativa del nostre país, atès que es tracta d'una semblança que abraça tota la seva vida. Al marge de la importància del personatge, l'hem inclòs amb tots els altres treballs, malgrat no entrar en els plantejaments cronològics inicials, pel fet que l'autor parteix de la base que el pensament orsià no sofreix variacions al llarg de la seva trajectòria intel·lectual. El pare del Noucentisme va definir el seu corpus intel·lectual des de Catalunya.

Al cinquè treball els autors tracten el paper de l'Església en la reforma pedagògica i en el marc de la transformació social. Són conscients de les limitacions, en aquest camp, de l'Església catalana considerada en el seu conjunt, especialment en l'ensenyament. A més de constatar les dificultats en què es movien els sectors que intentaven integrar la clerecia al món modern, es limiten a evidenciar que el paper de l'Església en la reforma pedagògica va tenir una importància superior, en aquests anys, al que hom creu normalment, i relaten, amb un cert detall, els aspectes més destacats d'aquest paper, de manera especial en determinats sectors.

Tot observant la problemàtica obrera des de la perspectiva actual, Pere Solà ens situa en la realitat social, des de l'angle quantitatiu i qualitatiu, dels diferents col·lectius de marginats de principis del segle passat. Partint dels canvis que es manifesten en la societat, enceta les propostes educatives dels diferents sectors del moviment obrer, començant pel republicanisme de diferents tendències, i incideix sobretot en el moviment llibertari i consegüentment en l'ideari i la pràctica pedagògica de la Escuela Moderna i tot l'entramat intel·lectual que li donava suport, i es refereix, a més, a l'ideari prometeic dels llibertaris.

Pel que fa al tema sobre el feminisme i l'educació, una temàtica que disposa ja d'una àmplia bibliografia, convé consignar, tal com queda reflectit en el treball, que la major part de les aportacions són relativament recents i fetes generalment per dones. Esther Cortada, després de resumir-nos l'evolució legislativa i les realitzacions que es portaren a terme des del món oficial, ens mostra el pensament i les realitzacions a favor de la dona i de la seva educació des del feminisme laic, vinculat al moviment obrer, fins al catòlic i catalanista, amb relacions evidents amb la burgesia. D'aquest treball, cal remarcar-ne l'intent d'objectivi-

tat de l'autora, sense parti pris, a l'hora d'estudiar els dos moviments suara indicats.

És molt possible que Alexandre Galí tingui tota la raó del món quan afirma, almenys en referència a aquells anys, que nosaltres no inventàrem res, sinó que simplement ens limitàrem a observar in situ el que feien els grans educadors de l'època i adaptar les seves experiències a casa nostra el millor possible. Pel que fa a les influències pedagògiques i psicològiques internacionals en el moviment que es produeix a Catalunya, els autors d'aquest treball han intentat posar al dia els diferents estudis que s'han elaborat sobre el tema, i han insistit sobretot en les influències més significatives provinents d'Itàlia i del món francòfon, anglosaxó i germànic.

Respecte a la formació professional, l'autor vol significar que en el moviment conegut històricament amb el nom de renovació pedagògica, concretat generalment en l'educació infantil i la primària, sobretot en el període que tracta el llibre, hi té un paper prou important la formació professional, una preocupació evident dels sectors més conscients de l'empresariat català. L'autor es refereix, a més, als grups socioideològics enfront de la formació professional, a la incidència dels canvis tecnològics i socials i a la importància que adquirí l'orientació professional, sense oblidar el poc interès de la societat envers la formació professional reglada.

Els dos últims estudis del llibre, la problemàtica escolar de la infància desvalguda i el paper de l'educació no formal, són temes que tot i tenir una nodrida bibliografia, ens fa l'efecte que sempre s'han considerat com a problemàtiques un xic al marge de l'escola. Malgrat tot, crec que tenen un pes gens negligible per incloure'ls en un moviment complex que presenta diferents vessants.

La lluita per la supervivència, la problemàtica del treball, de manera especial femení, una necessitat i un problema alhora primordial per al col·lectiu que formava la infància desvalguda i abandonada, ens són presentats amb tota la seva cruessa, dibuixant també els intents i els entrebancs socials per tal que, per mitjà de l'educació, aquests infants poguessin reintegrar-se sense complexos a la societat dels adults. Montserrat Alay estudia, altrament, els esforços molt lloables que feren col·lectius i persones en favor de la reinserció, els quals ajudaren a crear una major sensibilitat social envers aquesta problemàtica.

Finalment us oferim un estudi dedicat a l'educació paraescolar, centrada fonamentalment en les colònies, de les quals l'autor estudia el procés històric de la seva formació a Europa, l'Estat espanyol i Catalunya, la seva evolució des d'una qüestió considerada inicialment com un problema higiènic fins a esdevenir una eina educativa essencial. L'autor s'ocupa, també, de la legislació, les modalitats, els promotors, els responsables i, sobretot, els destinataris de les colònies. Fi-

nalment hom fa referència, encara que breument, a les cantines escolars i a les escoles a l'aire lliure.

Convé tenir en compte, també, que pràcticament tots els autors que han col·laborat en aquest estudi estan avui en actiu i que, per tant, han hagut de robar hores a la seva activitat tradicional, per la qual cosa cal evidenciar que s'han pres el treball amb molt d'interès i han fet molts esforços, em consta, per complir els terminis, més aviat curts, que se'ls havien fixat. Moltes gràcies a tots i totes.

JORDI MONÉS I PUJOL-BUSQUETS